

ARBETSLÖSHET - ETT RIKTIGT SKITJOB GÖTEBORG, MARS 2008

The trouble with unemployment is that the minute
you wake up in the morning you're on the job.

– Slappy White

I.

Det är skamligt att inte arbeta. Det är en moralisk plikt att arbeta. Den som inte arbetar ska inte äta. Den som inte arbetar snyltar. Den som inte arbetar är lat. Dessa påståenden är vad som är sanning, idag mer än någonsin. Alla, och allt, ska inordnas i arbetet, i arbetets logik, i kapitalets logik. Arbeta till varje pris. Och inte nog med det: vi ska arbeta mer och mer.

Rationaliseringen, automatiseringen och flexibiliseringen har inte sänkt arbetstiden, istället har den förlängts och dessutom förlagts över hela dygnet för allt fler. Gränsen mellan arbete och icke-arbete har närmast suddats ut och de ansatser till frizoner från arbetet som grupper av arbetare försökt skapa tidigare har antingen krossats eller imploderat. I takt med att kapitalismen inordnat allt fler aspekter av våra liv, har även arbetet läckt in i dessa. En arbetare är i dag aldrig fri, det är omöjligt att ställa sig helt utanför arbetet, inte ens via missbruk eller kriminalitet då dessa är bland de mest rätt kapitalistiska företeelser som finns.

Arbetslösheten är en effekt av mekanismer i kapitalismen, av dess dynamik och behov av förändring, omställning, destruktion och anpassning. Det är inte individer som förlorar sina arbeten, utan det är alltid en kollektiv process, det är kollektivets funktionsfördelning som omformas. Och i det skapas en ny grupp av dem som ställs utanför, den enskilde är aldrig ensam om att ställas utanför. Det är alltid en grupp, ett kollektiv av lönearbetare vars sysselsättning och därigenom deras skapande av mervärde som förändras. Istället för att producera varor eller tjänster på en arbetsplats, bryts kopplingen till den direkta produktionen och du sätts att producera arbetslöshet. Din produktion av mervärde sker nu bland annat genom att du blir råmaterial för en byråkrati vars existens du är förutsättningen för. I och med att din tidigare form av värdeförmering fördelas på dem som kvarstår i arbete, ökar du mervärdet för deras arbete. Du byter funktion för kapitalismen, men är och förblir, kanske mer än tidigare, ett kapitalistiskt subjekt. Framför allt fungerar du som en arbetskraftsreserv, vars uppgift är att sätta press på

de som arbetar och öka konkurrensen om det begränsade antal arbeten som finns i samhället. Därigenom möjliggör du för kapitalismen att lättare omvandla och anpassa sig för att maximera sin logik.

Arbetslösheten är alltid kollektiv och strukturell, aldrig individuell. Det är aldrig den enskildes ansvar att han eller hon blir arbetslös. Det är en effekt, en verkan av orsaker utanför individen. Det är kapitalismen som skapar arbetslösheten, aldrig den enskilde. Det spelar ingen roll hur mycket tid, kraft och kreativitet du lägger på ditt arbete, eller hur lite, för när kapitalismen behöver förändring för maximera sin logik eller behöver dig som arbetslös, så har du inget att sätta emot. Din insats är inte värd någonting, det är ingen som tackar dig för att du uppfyllt din kapitalistiska funktion. Kapitalet har redan gått vidare.

Nu sätter kapitalet istället direkt press på dig att konkurrera om de allt färre antal arbeten som finns för att skapa ett tryck på löner, arbetstid och på dem som fortfarande arbetar. Dessutom måste kapitalet bibehålla och upprätthålla synen på arbetet som något eftersträvänsvärt, ja, rent av omistligt. Därför slussas du in ett system av kontroll, in i en byråkrati, vars uppgift är att disciplinera de som inte disciplineras på arbetsplatsen längre. Vilket den gör såväl genom den offentliga förvaltningen och individens möte med densamma som genom politiken, både i specifik och allmän mening. Denna disciplinering sker bland annat genom att arbetslösheten individualiseras, det är DU som är arbetslös, det är DITT ansvar, DU måste söka jobb, DU måste lägga upp en handlingsplan, DU måste göra dig anställningsbar. Detta parat med en social skam som upprätthålls av dem som fortfarande arbetar som bland annat av rädsla utdefinierar och exkluderar dig. Denna disciplinering internaliseras också hos de flesta, som antingen tar med sig den från sin tillvaro som arbetande eller som genom att definiera sig själv utifrån sitt tidigare arbete nu utdefinierar sig själva. Hur många historier har jag inte själv hört om folk som av skam stannar hemma hela dagarna av rädsla av att folk ska undra vad de gör ute mitt på dagen. Eller som slutar umgås med vänner för att slippa behöva erkänna sin arbetslöshet. Eller som börjar dricka för att dämpa känslan av skam inför sina närmaste och i vissa fall även tar till våld mot närstående av frustration och skam. Eller som helt enkelt blir såväl fysiskt som psykiskt sjuka av skammen, sysslösheten och kraven från såväl sig själva, sin omgivning, som från byråkratin och politiken.

Detta är den arena som du som arbetslös måste föra din kamp på. Du måste vägra och göra motstånd mot att göras ansvarig för din egen arbetslöshet, mot att känna skam, mot att inordna dig under byråkratin. Vägra försöket att skuldbelägga dig som individ. Du måste också göra upp med synen på arbetet som något eftersträvänsvärt. Det kapitalistiska arbetet är exploatering, aliering, förminskande av dig till en funktion, ett ting. Att arbeta är något grundläggande

de hos människan, viljan att skapa och kreativitet, men under kapitalismen förvanskas detta till en funktion vars syfte är värdeförmering för kapitalet, ditt arbete blir alltså någon annans och du förlorar såväl dess fulla värde som tillfredsställelsen av ditt behov att skapa. Det är värdeförmeringen som påför arbetet i form av tillfredsställelsen av någon annans behov och inte dina behov som är grunden för din verksamhet. Alienation och dehumanisering blir konsekvensen.

Det spelar ingen roll hur bra du utför ditt arbete för det är inte ditt och kan när som helst tas ifrån dig. Det spelar ingen roll hur många arbeten du söker, du får inte lättare arbete för det. Det styrs av orsaker helt utanför din kontroll. Det enda som händer är att du, precis som när du arbetar, föder någon annan med din kreativitet och energi, i det här fallet genom byråkratin som agerar som fasad för kapitalet. Det är dessutom så att rationalisering, automatisering och flexibilisering har gjort att mängden arbeten minskat i samhället, det finns allt färre jobb att få, och med en inflation i utbildning, även högre utbildning, höjs istället på arbetsmarknaden alltmer. Dessutom segregeras de arbetslösa i grupper där vissa grupper gynnas och får delta i rotationen på arbetsmarknaden medan andra helt lämnas utanför. Detta gäller inte minst unga med lägre utbildning, som hamnat längst ner under en lång tid.

II.

Jag har varit arbetslös ett antal gånger i mitt liv, inte minst i slutet på nittioalet. Ett öde jag delar med många av mina generationskamrater. Allt sedan krisen på nittioalet har arbetslöshet varit en ständig följeslagare för unga och unga vuxna. Även andra grupper har drabbats, men deras erfarenheter är deras att berätta om. De flesta av oss har antingen tagit låglönejobb med dålig lön och dåliga villkor eller tryckts in i utbildningssystemet som socialdemokraterna i panik utökade dramatiskt för att kunna hantera den hord av unga arbetslösa som var ett oundvikligt faktum under nittioalet och senare, eller gjort både och. Denna överutbildning har i princip gjort utbildning värdelös, genom en inflationsliknande process. Det finns naturligtvis variationer, men då även arbetarklassen tvingas in i utbildningssystemet sker det på andra villkor än för övriga. Dels släpps de inte in i samma utsträckning, den sociala snedrekryteringen skyddar fortfarande vissa, för kapitalet viktiga, utbildningar, dels förlorar de utbildningar de släpps in i kvalité och prestige. Lärarutbildningen är kanske det bästa exemplet på det. Men även de lokala högskolornas tekniska utbildningar ger till exempel inte den utdelning i högre pris på arbetskraften som teknisk utbildning tidigare gett, för kapitalet är inte alltid lika beredd att betala för den.

Denna tendens är nu på väg att korrigeras genom en process att utesluta alla utom de som precis gått ut gymnasiet från högre utbildning, allt efter kapitalets behov. Denna process är

dock inte en effekt av att kapitalet nu helt plötsligt önskar betala mer för kvalificerad arbetskraft, utan den är till för att sätta press på de som tidigare utbildat sig att ta mindre kvalificerade arbeten för att ge plats åt de nya vars utbildning är mer avpassad efter kapitalets behov, genom till exempel Bologna-systemets fokus på anställningsbarhet. För att uttrycka det enkelt, om det första trappsteget sänks, höjs det andra. Jag hade dock turen, eller var förutseende nog, att påbörja en högre utbildning innan dessa korrigeringar och innan det nu införda Bologna-systemet. För även om det naturligtvis var och är kapitalets behov som styr vad jag kan och inte kan göra, finns det grader i helvetet.

Med utbildningen fick jag i alla fall en chans att till viss del studera något som intresserade mig och även chansen att ha en liten, men regelbunden ekonomi, samt undvika arbetslöshetens sociala effekter. Mina tidigare jobb gav mig mycket skiftande inkomster, så jag var glad att kunna förutse mitt ekonomiska manöverutrymme. Fattig var jag redan innan så det låga studie-medlet innebar bara en mindre, men ändå kännbar ekonomisk förändring.

Nåväl, förra sommaren avslutade jag min utbildning. Förutom en dryg månads sommarvikariat har jag varit arbetslös sedan den dess. Lyckligtvis får jag a-kassa tack vare att jag arbetat tidigare, annars hade det blivit försörjningsstöd, det som förr hette socialbidrag, som gällt efter den borgerliga regeringens förändring av a-kassereglerna. Vilket klart hade beskurit mitt handlingsutrymme och ökat byråkratins kontroll över min tid och ekonomi till närmast orwelliska proportioner. A-kassan med sina brister, ger i varje fall utrymme för den enskilde att andas och vara herre över sina egna, om än lilla, ekonomi. Jag har tidigare haft socialbidrag under kortare perioder och ingenstans är disciplineringen så brutal och naken som hos socialtjänsten. Dessutom har socialtjänsten varken kompetens eller egentligt intresse av att hantera arbetslöshet och arbetsmarknadsfrågor. Deras roll i kontrollen och disciplineringen är en annan och de behandlar en därefter. Som någon som inte klarar av att vara människa, alltså är socialt sjuk för att uttrycka det enkelt. Socialtjänsten försöker behandla den socialt sjuke men effekten blir istället en smitta som infekterar den enskilde och hon blir till slut den sjukling socialtjänsten ser honom som.

Som arbetslös består min vardag främst av ja, egentligen ingenting. Visst, jag skriver mina ansökningar och så vidare och fyller min funktion som arbetslös gentemot Arbetsförmedlingen. Men samtidigt vet jag, bland annat genom mina studier, att jobb förmedlas genom kontakter, att den bransch jag vill slå mig in i är överfull av folk i min situation, utbildade men arbetslösa, varför konkurrensen är hård samt att arbetsgivarna vet att utnyttja detta. Jag vet också att oavsett hur många ansökningar jag skriver så är det inte det som kommer att ge mig ett arbete. Men samtidigt vet jag av erfarenhet att det är viktigt att upprätthålla en fasad gentemot myndigheter

och andra för att kunna skapa sig ett visst utrymme och inte gå under av dessas krav, hot och kontroll. Min utbildning ger mig där en bra vapenarsenal då jag är minst lika välutbildad som de som ska kontrollera mig och känner till systemets uppbyggnad och mekanismer. Jag skulle kunna göra deras jobb, vilket är en fördel, då det underlättar att övertyga bönder om man kan tala på bönders vis.

Då jag varit arbetslös även innan jag utbildade mig kan jag inte låta bli att jämföra med hur det är den här gången. Och det är helt klart så att jag behandlas annorlunda nu mot tidigare, delvis på grund av högre ålder men även genom att jag utbildat mig. Jag räknas numera helt klart till en annan klass av arbetslösa och byråkratins rent fysiska tryck på mig är mindre, än så länge bör tilläggas för om min arbetslöshet består kommer bilan att falla även för mig. Men det åsido, så ges jag en chans att kapitalisera på min utbildning och tvingas inte direkt in i tjänste- och vårdsektorn vilket alltid skedde tidigare. När du, som jag, utbildat dig till ett medelklassyrke, även om jag fått utöva det ytterst begränsat än så länge, så omhuldas du av medelklassen, om än distanserat, som gärna vill behålla dig bland sig och slår som en ring runt dig, om än för en begränsad tid. Det är skillnad på att vara arbetslös med endast yrkesgymnasium i ryggen och att vara det med en universitetsexamen att visa upp. Det är värt att notera för den som liksom jag är en mellanskiktare in spe. Även om din grundläggande analys inte förändras så förändras din position och det måste du hantera. Inte genom att hävda tillhörighet till det du inte tillhör med svaga teoretiska begrepp som prekariat, utan genom att vända klassanalysen mot dig själv och inte väja för resultatet.

En svår sak med arbetslösheten är ensamheten. Man isoleras i mångt och mycket från det allmänna samtalet, från de olika sociala sammanhang som skola och arbete skapar. Det är svårt att hänga med i skvallret på kafferasten när man inte har någon kafferast. Dessutom drivs man oundvikligen in i självpåtagen isolering, då man drar sig för att möta andra än de allra närmaste vännerna, eller vänner som delar ens upplevelse. Gamla studiekamrater undviker man gärna för att undvika att jämföra sig med dem och man drar sig för att ge sig in i nya sociala sammanhang då självförtroendet knappast ökar av att behöva erkänna sin arbetslöshet inför andra människor. Detta trots att jag vet hur löjligt, dumt och kontraproduktivt det är att jag låter mig kuvas av disciplineringen, men det är svårt att låta bli då det sociala trycket är stort och framförallt svårt att undvika. Det är en sak att vara öppen med det i en grupp av likasinnade, men att erkänna det för ett krogragg, eller för bekanta man träffar på stan eller på fest, är inte lika lätt. Att skaffa sig nya eller bibehålla gamla sexuella kontakter och relationer kan faktiskt vara riktigt svårt som arbetslös, då man dels ofta saknar lusten, dels undviker nya sociala sammanhang, både av ekonomiska och sociala skäl. Sen ska det erkännas att arbetslöshet inte är någon kur för

vare sig vikt eller hälsa i övrigt.

Nu är jag utrustad med ett starkt psyke och tagit ett par hårda smällar i mitt liv, så jag knäcks inte så lätt. Jag har förmåga att behålla initiativet och hålla ihop mig själv. Men trots detta är själsdöden och den ständiga förödmjukelsen som arbetslösheten innebär svår att fördrå och det är lätt att falla in i passivitet. Mängden av distraktioner i form av tv-serier, filmer och andra produkter som inte kräver någon motprestation blir lätt en stor del av ens vardag. Med Internet och fildelning har dessutom utbudet ökat enormt. Det är inga problem att fylla dagarna och nätterna med film och tv, vilket jag uppskattar då det ger mig något att göra, men samtidigt tenderar detta att döda ens kreativitet och ens vilja att göra något annat. Omedvetet släpper man initiativet och låter sig bli passiv.

Nu har jag turen att ha projekt att ägna mig åt som håller mig igång, skrivande och egna studier av olika slag. Men även de drabbas ibland när jag helt enkelt inte har lust, när jag tillåter mig passivitet. Men framförallt så tappar i alla fall jag något av min skärpa, min kreativitet och min analysförmåga då jag inte får de sociala stimuli jag behöver. Dessutom går mycket energi åt till att hantera arbetslösheten och de känslor av skam och annat jag beskrivit tidigare. Det är ett slags tillstånd av ständig skuldtyngd väntan som lätt ger en känsla av otillräcklighet.

Att delta i klasskampen är inte alldeles lätt under dessa sammanhang. Dels har man en otydlig och gäckande motståndare i form av byråkratin, dels har man inget naturligt kollektiv och i den mån man har tillgång till ett är det ofta både geografiskt utspritt och intressegemenskapen är svag. Dessutom rycks detta kollektiv ständigt sönder av att vissa i gruppen får arbete under längre eller kortare tid och det är svårt att få de som nyligen blivit arbetslösa att identifiera sig med kollektivet. Det är i sanning ett sisyfosarbete och det beror mycket på att arbetslösheten ses som ett undantagstillstånd, ett icke-tillstånd, och därtill ett av temporär karaktär vilket är en effekt av hävdandet av arbetets primat i vårt samhälle.

Dessutom befinner vi oss i och på olika positioner, vilket den enskilde ibland försvarar genom att utdefiniera och avgränsa sig mot andra på basis i etnicitet, kön och kultur men framförallt klass, vilket verkar splittrande på kollektivet. Med det sagt måste klassanalysen följa med in i arbetslöshetskampen och inte slätas över för att uppnå politiska mål och partiella segrar. Men då arbetslöshetskampen till sitt väsen är en attack på arbetet, kapitalismen och klassvarandet kan vi inte föra kampen på klassamhällets premisser, utan ständigt attackera vår existens som medlemmar av klasser.

En annan svårighet är att kampen kräver att man erkänner sin situation öppet och för sig själv, vilket inte alltid är lätt. Det man har kvar då är dels att intellektuellt och teoretiskt kämpa emot disciplineringen, sprida kunskap om arbetslöshetens samhälleliga och ekonomiska funk-

tion, dels föra en stenhård teoretisk och praktisk kamp mot skuldbeläggandet av den enskilde samt sprida kunskap om den intressegemenskap vi som arbetslösa delar. För vi har ett gemensamt intresse som kollektiv som är grunden för solidaritet och skapandet av affinitet.

En mycket viktig fråga och strategi är spridandet av våra erfarenheter som arbetslösa, om vad det innebär att vara arbetslös, dels för att visa att den arbetslöse inte är ensam om sin upplevelse, dels att inspirera varandra att analysera vår situation och arbetslösheten i sig. Möta varandra antingen rent faktiskt, virtuellt eller bara genom att ta del av varandras erfarenheter. Kommunicera och sprida dem och därigenom lägga grunden till att skapa affinitet och agera kollektivt.

Not

Slappy White var en svart amerikansk komiker som föddes 1921 i Baltimore, Maryland och var en av de tidigaste svarta komikerna vars uppträdanden ofta tog upp sociala frågor och frågor om ras. Trots att han är relativt okänd idag bidrog han starkt till att bana väg för svarta inom komedin i stort. Han dog 1995 i Brigantine, New Jersey.